

Gerçeklik Odak Noktasında Değildir

Çeviren: Füsun ALVER

Doç. Dr. , Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi

Niklas Luhmann 1927 yılında Almanya'nın Lüneburg şehrinde bir bira fabrikası sahibinin oğlu olarak dünyaya geldi. 1945 yılında askerliğini yaparken kısa bir süre Amerikalı askerler tarafından esir alındı. 1946-49 yılları arasında Freiburg'da Hukuk öğrenimine başladı. 1954 yılında Lüneburg İdari Mahkemesinde çalıştı. 1960-61 yılları arasında Harvard Üniversitesinde Talcott Parsons'un yanında araştırma yaptı. 1965 yılında Helmut Schelsky tarafından Dortmund'da davet edilerek Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Bölüm Başkanlığına getirildi. 1966 yılında Münster Üniversitesinde aynı zamanda doktor ve doçent oldu. 1967 yılında "Toplumsal Aydınlanma" derslerini vermeye başladı. 1968 yılında Bielefeld Üniversitesinde profesör oldu. 1971 yılında Jürgen Habermas ile birlikte "Toplum ya da Toplumsal Teknoloji" adlı eserini yayınladı. 1984 yılında "Toplumsal Sistemler", 1986 yılında "Ekolojik İletişim" adlı yapıtları yayımlandı. 1988 yılında Stuttgart Şehri Hegel Ödülünü aldı. 1993 yılında Bielefeld Üniversitesinde ses getiren "Olay nedir? Ve arkasında Ne Gizlidir?" adlı son dersini verdi. 1995 yılında "Toplumun Politikası" başlıklı araştırmasına başladı. 1997 yılında en önemli yapıtı olarak kabul edilen "Toplumun Toplumu" adlı kitabı yayımlandı. 1998 yılında Bielefeld'de yaşama gözlerini yumdu.

Bu görüşme sosyalbilimci Niklas Luhmann ile ölümünden bir süre önce Sonntagsblatt yazarları Dirk Knipphals ve Christian Schlüter tarafından yapılmıştır.

Orijinal Metin: www.sonntagsblatt.de/1996/42/42_ku.htm

Sonntagsblatt: Bay Luhmann, son kitabınız "Medyanın Gerçekliği" nde yaşadığımız topluma ve dünyaya ilişkin tüm bilgileri medyadan öğrendiğimizi söylüyorsunuz. Medyanın rolünü abartmış olmuyor musunuz?

Luhmann: Belki biraz. Kişisel yaşam alanlarıyla ilgili bilgiler gazetelerde onlarla ilgili haberler okunmadan da öğreniliyor. Ancak kamusal alana baktığımız zaman medyadan bilgi edinmeden olayları anlamamanın olası olmadığı görülüyor. Bazıları bunu dolaysızlığın çöküşü olarak değerlendiriyorlar. Genellikle dolaysız olarak bilinen objeler ve tanınan kişilerle ilgili olmadıkça medya tarafından iletilen bilgilerin ne kadar etkili olduğunu bilmiyoruz. Biz medya tarafından iletilen bilgileri, kişisel deneyimlerimizle edindiğimiz bilgilerden ayırt edebilecek durumda değiliz.

Sonntagsblatt: Buna göre, bizim edindiğimiz bilgiler her zaman medya tarafından iletilmiş bilgiler oluyor?

Luhmann: Medya olmadan olayları nasıl görebileceğimizi anlayabilmek için okuma bilmeyen ve evinde televizyon bulunmayan çocuklar üzerinde bir araştırma yapmak gerekir. Ancak bu da tabii sorunlu olur.

Sonntagsblatt: Peter Handke gibi yazarlar, medyanın olayları değiştirdiğini, yanıltıcı bir şekilde sunduğunu söylüyorlar. Handke, savaşın sonuçlarını kendi gözleriyle görmek için Sırbistan'a ve Bosna'ya gitmişti. Handke'nin de belirlediği gibi güvenilirliği sağlamak için kişisel gerçek arayışları medya tarafından iletilen bilginin etkisini azaltmaz mı?

Luhmann: Sorun şu: Güvenilir algılama var mıdır? Ben buna inanmıyorum. Günümüzde esas ve güvenilir bilginin özel alanını medyanın etkilerine karşı kendi deneyiminden ayırmak olası değil. Sırbistan ve Bosna'nın varlığını Handke gazetelerden biliyordu.

Sonntagsblatt: Handke, Avusturya'nın Graz şehrinde eski Yugoslavya topraklarına yakın bir yerde büyümüş.

Luhmann: Ancak oralarda sorun olduğunu bir yerde okumuş ya da radyoda duy-

muştur. Berlin Duvarının yıkıldığı dönemi anımsayalım; bu olayın nasıl bir anlama sahip olduğunu anlamak için medyaya gereksinim duymuştuk. Berlin duvarından bazı insanların tırmanarak karşı tarafa geçmeye çalıştığını ya da spor etkinliklerinin mesela bir spor festivalinin düzenlendiğini arka plan bilgisi olmadan duyabilirdik. Ancak orada dünyayı harekete geçirecek bir olayın gerçekleştiğini yalnızca medyadan öğrendik. Medya olmadan bunu anlamamız olası değildi.

Sonntagsblatt: Size göre, bizim günlük bilgimizi medya üretiyor. Böylece gazetecilere çok fazla sorumluluk yüklemiyor musunuz? Medyanın çok fazla iktidara sahip olduğunu söylemiş olmuyor musunuz?

Luhmann: İktidar ifadesini bu bağlamda kullanmak istemiyorum. İktidar denilince aklıma tehdit edici güç geliyor. Bunu "eğer şunu yapmazsanız, o zaman sonuçlarını da hesaplamalısınız" tehdidiyle ilişkilendirerek düşünüyorum. Buna karşılık gazeteler ve televizyon kanalları olayların üretilmesi ile ilgileniyorlar. Onları "gazetemizin birinci sayfasında hangi haberler yer almalı?", "neyi yayınlamak, neyi de yayınlamak istiyoruz?" gibi sorular meşgul ediyor. Medya, neyin bilgilendirici neyin bilgilendirmeyici olduğunu belirlemeye çalışıyor. İktidar kavramı ise, bu bağlamda kullanıldığında çok genişletilmiş oluyor. Ancak tabii bu bir değerlendirme sorunu. Kitabımda da belirttiğim gibi medyayı yalnızca bir ekonomik işletme grubu olarak görmüyorum, aksine özel bir toplumsal fonksiyon sistemi olarak da görüyorum. Eğer medya olmasaydı bugün sahip olduğumuz topluma sahip olamaz ve onu yeniden üretemezdik.

Sonntagsblatt: Sizin söylediğiniz gibi eğer her şeyi medyadan öğreniyorsak, o zaman medyaya toplum içinde bir kraliyet pozisyonu vermiş olmuyor muyuz?

Luhmann: Hayır. Gerçi her toplumsal fonksiyon sistemi öncü olmaya çalışır. 18.Yüzyılda eğitimciler çok değer verilirdi. Günümüzde politikacılar her şeyin politikaya bağımlı olduğunu söylüyorlar. Tabii gazeteciler de kendileri için benzer şeyler düşünüyorlar. Ancak bilginin üretimi toplumsal iletişimi belirleyen faktörlerden yalnızca biridir. İşlevsel olarak ayrılaşmış bir toplumda hiyerarşik bir düzen yoktur.

Sonntagsblatt: Günümüzde politikanın derin bir krizde olduğu söyleniliyor. Öyle ki bazı yorumcular depolitizasyon sürecinde olduğumuzu düşünüyorlar. Bu, medyanın sahip olduğu önemi göstermiyor mu?

Luhmann: Ben toplumumuzu betimlerken daha çok toplumsal ayrılaşma üzerinde durduğumuzu düşünüyorum. Politikanın gerçekten bir kriz içinde olduğu

konusunda kuşkularım var. Çünkü krizler bir gün sona erer. Bu kilisenin ya da ailenin içinde bulunduğu krizle ilgili söylem için de geçerli. Bunlar toplumsal ayrımlaşmanın tipik etkileriyle ilgili. Öyle ki alman devlet kavramında ki yücelik politik olarak sorunludur. Bu gerçekte böyle işlemez ve medya bunu yansıtan bir kurumdur. Ama bunun yanında uluslar arası ekonomi ve hukuk da vardır. Bugünkü politika yargıçlar ile kamuoyu arasında sıkışmıştır. Hareket alanı ise, anayasa mahkemesinin izin verdikleri ile kamunun gösterdiği tepkiler arasındadır.

Sonntagsblatt: Eğer medyaya geri dönersek, size göre medyanın asıl işlevi, daha sonra günlük yaşamda diğer iletişimlere yol açan enformasyonu üretmesidir. Yaygın görüşe göre medya, olayları üretmemekte aksine yanılarak iletmektedir.

Luhmann: Tabii yönlendirme tezi var. Medyadan edindiğimiz tüm bilgilere kuşku ile yaklaşabiliriz. Ancak bunun üzerine bazı şeylerin kurulması gerekir. Bir yandan bildiğimiz her şeyi medyadan öğreniriz. Diğer yandan ise, bu bilgilerin nasıl üretildiğini de biliriz. Haberlerin nasıl seçildiğini, reklamcıların önemli olanı arka plana nasıl yerleştirdiklerini ve hangi bellek teorisine dayanarak çalıştıklarını biliriz. Eğlencenin nasıl kurgulandığını da biliriz. Bunların hepsini biliriz, ancak bir şeyi kast ederken, inanırken ya da bir şeyi verili olarak kabul ederken bildiklerimizi unutturuz. Medyadan öğrenilenler nakit bozuk para gibi düşünülmemeli. Bu bizim yönlendirilme kuşkusu ile medyadan uzak durmamıza neden olan ve bir yandan medyanın bilinen eleme mekanizması diğer yandan da kendimizi algılayışımızda medyanın etkisi arasındaki çelişkiyle ilgilidir.

Sonntagsblatt: Bunu umursamazlıkla kabul ettiğiniz ve neredeyse dezenformasyonu enformasyonun bir türü olarak gördüğünüz düşünülebilir.

Luhmann: Enformasyon kavramının objektif denetimi olmadığı doğrudur. Eğer birisi bir şeyi enformasyon olarak alıyorsa o enformasyon olsa da olmasa da onun için enformasyondur. Ve genellikle bunu sınamak için kişilerin zamanı yoktur. İletişim sürecinde enformasyon iletişimin bir sonucu etkisini yaratır. Bunun gerçek olup olmadığı başka bir sorudur. Enformasyon ile enformasyon olmayanın ayrımının kökenine inildiği zaman gerçeklik sorunu ikinci planda karşımıza çıkar. Hitler'in Günlüğü'nde olduğu gibi sistemli bir şekilde yanlış enformasyon verince enformasyon alma hazırlığı mahv edilmektedir.

Sonntagsblatt: Bir metnin doğru olup olmadığı sizin için belirleyici olan değil midir?

Luhmann: Gerçeğin medyanın odak noktası olabileceğine inanmıyorum. Haberlerin belirli bir zaman içinde tamamlanması gerekmektedir. Her sabah gazetenin yayınlanması ya da televizyon kanallarında her yayın saniyesinin içeriğinin doldurulması gerekmektedir. Gerçekliğe dayanan bir iletişimin zaman baskısı altında kalmaması gerektiğini düşünüyorum. İçeriklerin ne kadar sınanması gerektiği bilinemez. 17.yüzyılda oynanan bir tiyatro oyununda her hafta gazetesi yayınlanması gereken bir gazete sahibi anlatılmış ve oyunun sonunda her hafta bir şey olmayacağı düşünülerek gazetede yalnızca yalanların yer alabileceği vurgulanmıştır.

Sonntagsblatt: Şu sıralarda televizyon yayınlarına yanıltıcı görüntü ve metinleri montajlayan film yapımcısı Michael Born'un davası sürüyor. Bu olay, medyada gerçeğin en azından temel ileti olarak aktarılması gerektiğini göstermiyor mu? Yoksa gazeteciler kendileri mi tasarım yapıyor?

Luhmann: Yazılı basın ve televizyonun betimlemelerinin nitelikle ilgili olduğunu düşünüyorum. Yazılı basında ya da televizyonda metnin iyi araştırılıp araştırılmadığı önemli. Ancak ben her gün yazılı basında okuduklarımızın ya da televizyonda izlediklerimizin sınanabilirliği konusunda kuşkuluyum. Sonuç olarak bir metin okunduğu zaman onun gerçek ya da yalan ve birisi tarafından sınanmış olup olmadığı önemli olmuyor. O bir enformasyon olarak görülüyor, alınıyor ve enformasyonun güvenilir olduğu düşünülüyor.

Sonntagsblatt: Sizin medya teorinize kamuoyu tasarımı nasıl entegre edilebilir? Geleneksel olarak kamuoyu yüksek etki potansiyeline sahip eleştirel denetim kurumu olarak görülüyor. Greenpeace gibi çevre örgütleri kamuoyunu harekete geçi-
rerek başarılı oluyorlar.

Luhmann: Eleştirel bir duruş almak haberlere tepki gösterilebilecek pek çok olanaktan biri. Bir habere dayanarak eleştirel bir etkinlik tasarlanabilir. Ancak sorunun aslı bu değil. Medyada ve kamuoyunda yeniden üretilenler, konularla ilgili anlayışı ortaya koyuyor. İnsanlar çevre kirlenmesi olduğunu biliyorlar, ancak somut haberin doğruluğu ya da ileriye dönük olarak işlenebilmesine olanak sağlayan bir bağlama sahip olup olmadığı çok önem kazanmıyor. Medya konulara ilişkin bir anlayış oluşturuyor. Bu da benim kamu olarak gördüğüm alanda oluşuyor. Kamu benim için sağlam ve genelleşmiş düşüncelerden oluşuyor.

Sonntagsblatt: Medyada birbirine zıt iki fikrin yer alması sizi yanıltmıyor mu?

Luhmann: Yalnız burada bir ayırım yapmak gerektiğini düşünüyorum. Yanılma

kavramı karmaşık bir kavram. Tabii ki öncelikle psikolojik bir fenomen. Birey kendisi ile ilişkisini kurmaya çalıştığı zaman gazetelerde mutlaka kendisini ilgilendiren bir olay buluyor. Örneğin gazetelerde borsanın inişe geçtiği konusunda haberler yer alıyor. Ama enformasyonun toplumsal üretimi genel olarak reaksiyon gösterme ve yanılmaya hazır olma koşulunu gerektiriyor. Okuduğunu kabul etmek istememe var olan pek çok seçenekten yalnızca biri. Ancak bu kişinin neye karşı olduğunu bilmesini gerektiriyor. Anlamak, kabul ya da red etme seçeneğini açık tutuyor. Sonuçta protesto etmemek gerekiyor.

Sonntagsblatt: Buna göre insanların günlük yaşamındaki karmaşık konuların tek anlamlılığın egemen olmasını sağlayacak şekilde medya tarafından tercüme edilmesi gerektiğini düşünmüyorsunuz?

Luhmann: İstenmesi halinde medyada bireylerin ve politikacıların eylemlerini ve ayırım yapabilmelerini destekleyen ve bir anlayış oluşturan konuların üretildiği söylenebilir. Ancak sizin de sorunuzda üzerinde durduğunuz gibi insanlardan söz edildiğinde kimlerin kast edildiği sorunu ortaya çıkıyor. Örneğin Almanya'da seksen milyon insan yaşıyor. Eğer medyanın görevi olayları insanlara tercüme etmek ise, bu durumda medya somut olarak kimlere yönelecek? O "insanlar"ın kimler olması gerektiğini kimse bilmiyor. Bu nedenle konuşmalarda insanlardan söz edildiğinde onların kimler olduklarını tam olarak bilmek isterim. Tercüme sözcüğü bir elit tasarımı içeriyor. Entelektüeller dünyayı anlamak istiyorlar ve medyanın onlara üzerinde düşünebilecekleri materyalleri sunmasını bekliyorlar. Ama medyada her gün düzenli olarak değişen konulara yer veriliyor ve kimin daha sonra hangi konu üzerinde çalışacağı medya tarafından çok fazla belirlenemiyor. Burada medyanın seçici davranabilmesi istisna bir durumu oluşturuyor. Medyanın kamu için tercümanlık yapma işlevine sahibi olduğu düşüncesini teorik olarak konumlandırmak çok zor.

Sonntagsblatt: Medyanın işlevi olarak düşündükleriniz biraz zayıf kalmıyor mu? Bu özellikle de bazı haberlerin somut etkilerinin kesin olarak belirlenmesi durumunda geçerli olmuyor mu? Medya tarafından verilmemesi halinde bazı olayların üstü örtülüyor.

Luhmann: Tabii ki medya haberleri dolaysız olarak etki yaratıyor. Bunun için borsa haberlerinin sonuçlarına bakmak yeterli. Medya haberleri yapılması Deutsche Bank'ın Londra'daki olayı yaşanmayacaktı. Tabii medya gibi bir fonksiyon sisteminin etkisinin olmayacağını düşünmek olası değil. Ancak hangi nedeninin ilişkisel olarak düzenlendiği sorusunu yanıtlamak kolay değil. Ayrıca medyaya yarattığı etkiler

nedeniyle herhangi bir sorumluluk yüklenmesini çok da anlamlı bulmuyorum.

Sonntagsblatt: Son bir soru daha sormak istiyorum. Kitabınızda basın kuruluşlarının haberleri ve raporlarının yanında reklam ve eğlence içerikli iletileri arasından da bilgi aldığımızı söylüyorsunuz ve sizin eğlenceye bakış açınız kötü televizyon dizilerini haklılaştırmış olmuyor mu?

Luhmann: Benim kitabım nitelikle ilgili iddialar ve ilginin her biçimine karşı tarafsız. Televizyon eğlence biçimlerinin her türünün haklılaştırılıp haklılaştırılmayacağına bilmiyorum. Benim bir televizyonum yok, televizyonda pek bir şey bulamıyorum ve zaten onu izlemeye zamanım da yok. Ancak eğlencenin böyle bir türü olduğunu ve bazı insanların bundan hoşlandığını söylemek olası. Ancak ben hiçbir şekilde, meydana gelen ve bir işlev bağlamı içinde işlenebilecek her şeyin kitabımda onaylandığı ya da insanları buna teşvik ettiğim yolunda anlaşılacak istemiyorum.

